

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ*

Marion Hoffmann

Αναπληρ. Αντιπρόσωπος Υπάτης
Αρμοστείας Ο.Η.Ε., για τους πρόσφυγες
στην Ελλάδα

Στο σημερινό κόσμο, υπάρχουν 26 εκατομμύρια πρόσφυγες και άλλοι άνθρωποι σε προσφυγική κατάσταση, και 80 τοις εκατό των ανθρώπων αυτών είναι γυναίκες και παιδιά. Σε μερικές περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στους προσφυγικούς καταυλισμούς της Σομαλίας, το ποσοστό των γυναικών είναι ακόμα υψηλότερο, πολλές φορές φτάνοντας μέχρι και 90 τοις εκατό.

Τι κάνει λοιπόν τόσο απαραίτητη τη συγκεκριμένη αναφορά στις γυναίκες πρόσφυγες, αφού όλοι οι πρόσφυγες, δεδομένης της ιδιότητάς τους αυτής, αποτελούν μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα ανθρώπων;

Αυτό που διακρίνει τις γυναίκες πρόσφυγες είναι το γεγονός ότι μαζί με τα σπιτικά τους, τα οποία οι περισσότερες έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν με βιασύνη και αγωνία προκειμένου να σώσουν τη ζωή τη δική τους και των παιδιών τους, οι γυναίκες αυτές έχουν αφήσει πίσω τους και το συγκεκριμένο, καθαρά καθορισμένο ρόλο τον οποίο ασκούσαν στις δικές τους κοινωνίες ή κοινότητες. Στις χώρες παροχής ασύλου, οι γυναίκες πρόσφυγες αναγκάζονται πολύ συχνά να αναλάβουν εντελώς καινούργιες αρμοδιότητες, πράγμα που αποτελεί ένα επιπλέον βάρος για την ήδη δύσκολη θέση τους. Πρέπει να εκτελέσουν καθήκοντα που παραδοσιακά ασκούσαν από άλλα μέλη της οικογένειας, αφού συχνά οι άντρες, οι αδελφοί και οι πατέρες μένουν πίσω για να πολεμήσουν ή μπορεί ακόμα και να έχουν ήδη σκοτωθεί ή εξαφανιστεί.

Έτσι, στις πιο επικίνδυνες στιγμές, ενώ τρέπεται σε φυγή από το σπίτι της, η γυναίκα πρόσφυγας βρίσκεται συχνά χωρίς την προστασία των αντρών της οικογένειάς της, και οι φυσικοί πλέον κίνδυνοι προστίθενται στην ήδη υπάρχουσα αβεβαιότητα για το πού μπορεί να πάει, ή από πού να ζητήσει βοήθεια.

Μετά την εγκατάστασή της σε κάποιο προσφυγικό καταυλισμό, πρέπει να φροντίσει για στέγη γι' αυτήν και τα παιδιά της, πρέπει να ξοδέψει ώρες, μόνο στην ουρά για τροφή, για νερό, για ιατρική βοήθεια, για είδη πρώτης ανάγκης, για ξύλα. Πρέπει συχνά να κουβαλήσει μεγάλο βάρος, από πολύ μακριά, πίσω στην καλύβα, τη σκηνή ή το πρόχειρο καταφύγιο, από δρόμους που την εκθέτουν σε διάφορους κινδύνους. Πρέπει να ετοιμάσει το φαγητό με έναν συχνά κουραστικό τρόπο, πρέπει να πλύνει τα ρούχα και τα παιδιά, να καθαρίσει το σπίτι. Οι μέρες της είναι γεμάτες από φυσικά και ψυχολογικά βάρη, αλλά παρ' όλα αυτά εκείνη πρέπει να διατηρεί την ψυχραιμία και το θάρρος της ψηλά για τα παιδιά της, ακόμη κι αν η σκέψη ενός

* Εισήγηση στην ημερίδα με την ευκαιρία της Πανελλήνιας Ημέρας Προσφύγων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, 4 Απριλίου 1997.

αβέβαιου μέλλοντος συχνά τη φέρνει σε απελπισία. Πρέπει να τους δώσει δύναμη και κουράγιο σ' αυτήν την τόσο ανασφαλή περίοδο της ζωής τους.

Ποιοί είναι οι συγκεκριμένοι κίνδυνοι με τους οποίους έρχονται αντιμέτωπες οι γυναίκες πρόσφυγες, και τι κάνει η Ύπατη Αρμοστεία γι' αυτές; Πολλές χιλιάδες γυναίκες έχουν πέσει θύματα σωματικών επιθέσεων, κακοποιήσεων, βιασμών, απαγωγών και πορνείας, ακόμα και δολοφονιών, στην προσπάθειά τους να δραπετεύσουν από τις χώρες καταγωγής τους σε αναζήτηση ασφάλειας. Πολλές τέτοιες περιπτώσεις είναι γνωστές σε μας, αλλά δυστυχώς, πολλές άλλες έχουν μείνει στην αφάνεια αφού οι γυναίκες ντρέπονται τόσο για τις εμπειρίες τους, που δεν δέχονταν να μιλήσουν γι' αυτές, ούτε ν' αποκαλυφθούν οι ίδιες.

Πολλές γυναίκες από το Βιετνάμ και τη Σομαλία κακοποιήθηκαν από πειρατές, καθώς προσπαθούσαν να δραπετεύσουν πάνω σε ετοιμόρροπες ή μισοδιαλυμένες βάρκες. Η Ύπατη Αρμοστεία, σε στενή συνεργασία με τις χώρες όπου εκδηλώνονται τέτοια περιστατικά, καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για να εξασφαλίσει ότι τέτοιες πράξεις βίας αναφέρονται και καταγράφονται, ότι χορηγείται στις γυναίκες αυτές η απαραίτητη φροντίδα μέσω ειδικευμένων κοινωνικών λειτουργών, και ότι οι δράστες αναγνωρίζονται και διώκονται.

Δυστυχώς όμως, ο πόνος δεν ξεπερνιέται για πολλές γυναίκες πρόσφυγες που επέζησαν από τέτοια τραύματα, αφού σύμφωνα με διάφορα ήθη, κουλτούρες και έθιμα, οι γυναίκες αυτές πέφτουν εκ των υστέρων θύματα περιθωριοποίησης και απομόνωσης από τις ίδιες τους τις κοινωνίες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η μετατραυματική βοήθεια και συμπαράσταση δεν αρκεί να δίνεται μόνο στα θύματα. Πρέπει να καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες ώστε να πεισθεί η υπόλοιπη οικογένεια, οι αρχηγοί των προσφυγικών ομάδων και η ολόκληρη η κοινωνία ότι οι γυναίκες αυτές είναι αθώα θύματα. Πιστέψτε με, αυτό είναι ένα πολύ δύσκολο έργο.

Σε καταυλισμούς με μικτό πληθυσμό, οι ασυνόδευτες γυναίκες συχνά εκλαμβάνονται ως "κοινό αγαθό" για τους άντρες, και μας πήρε χρόνια εμπειρίας και γνώσεων να καταλήξουμε στο ότι είναι απαραίτητο να κατασκευάζονται ειδικά, προστατευμένα παραπήγματα για τις γυναίκες αυτές. Έτσι, αποχωρητήρια και χώροι γενικότερης υγιεινής πρέπει να σχεδιάζονται και να κατασκευάζονται με βάση τον απόλυτο σεβασμό του προσωπικού χώρου των γυναικών σύμφωνα ακόμη και με τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία. Η κατανομή της τροφής, η οποία παραδοσιακά γινόταν από τους άντρες, πρέπει να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε οικογένειες που έχουν σαν αρχηγό και προστάτη γυναίκα, να μη βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση επειδή η γυναίκα είναι από τη φύση της λιγότερο δυνατή και ικανή να παλέψει και να διεκδικήσει τις απαραίτητες ποσότητες τροφής. Ένα μεγάλο μάθημα μας δόθηκε σ' αυτόν τον τομέα κατά τη διάρκεια του μεγάλου κύματος Κούρδων προσφύγων στην Τουρκία το χειμώνα του 1990/91. Τώρα προσπαθούμε να συμπεριλάβουμε γυναίκες στο σχεδιασμό και την οργάνωση τέτοιων προσφυγικών καταυλισμών από τα αρχικά κιόλας στάδια.

Στις περιπτώσεις όπου οι γυναίκες τρέπονται σε φυγή μαζί με τις οικογένειές τους και τους άντρες τους, πολλές φορές έρχονται αντιμέτωπες με τις γενικότερες συνέπειες που η προσφυγική κατάσταση έχει στα μέλη των οικογενειών τους. Οι άνθρωποι που έχουν γίνει πρόσφυγες, κινδυνεύουν να χάσουν την ταυτότητά τους και την αυτοεκτίμησή τους. Αν κατηγορηθούν για απραξία, πολλοί από αυτούς πέφτουν σε κατάθλιψη

και αλλάζουν τον τρόπο συμπεριφοράς τους. Η σωματική και ψυχολογική πίεση που ασκείται στους προσφυγικούς καταυλισμούς συχνά οδηγεί στη διάλυση της οικογένειας, και το πιο συχνό φαινόμενο είναι ότι οι γυναίκες μένουν πίσω για να φροντίσουν τα παιδιά.

Στις περισσότερες περιπτώσεις η ανακούφιση προς τη μητέρα δίνεται από τη μεγαλύτερη κόρη. Μαθαίνει, σε μικρή ηλικία, πως να φροντίζει για τα μικρότερα αδέρφια της ενώ η μητέρα κανονίζει τις απαραίτητες παροχές προς την οικογένεια. Σπαταλάει ώρες στις ουρές, και θα είναι μάλλον αυτή που θα χάσει τις περισσότερες ώρες από το σχολείο ενώ τα μικρότερα παιδιά παίρνουν την εκπαίδευσή τους στον καταυλισμό.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ζουν σε αστικά κέντρα, οι γυναίκες πάλι είναι υπερφορτωμένες με καθήκοντα και υποχρεώσεις προς τα παιδιά και τους άντρες τους, και πολύ συχνά υποφέρουν από υπερβολική μοναξιά σε ένα τόσο ξένο προς αυτές περιβάλλον. Το να σχηματίσουμε ομάδες υποστήριξης γυναικών σε αστικά κέντρα είναι πολύ πιο δύσκολο απ' ότι σε καταυλισμούς, όπου η βασική φροντίδα παρέχεται από τη διεθνή κοινότητα. Στην ανωνυμία και την αποξένωση των πόλεων, ο αγώνας για την επιβίωση είναι συχνά απεγνωσμένος, και η απομόνωση των προσφύγων μέσα στα πλαίσια του τοπικού πληθυσμού, οδηγεί σε αισθήματα απελπισίας και ξεριζωμού. Είναι υψίστης σημασίας το να βρεθούν τρόποι ούτως ώστε οι γυναίκες, μαζί με τα παιδιά και τους άντρες τους, να έχουν υποστήριξη και βοήθεια στις ανησυχίες τους για τη φροντίδα των παιδιών, για την αναζήτηση εργασίας και εκπαίδευσης, για την προστασία και προάσπιση των πολιτικών τους δικαιωμάτων αλλά και των ιδιαίτερων δικαιωμάτων τους ως πρόσφυγες.

Πρέπει να εξασφαλίσουμε ότι οι γυναίκες έχουν μια δίκαιη ακρόαση όταν προβάλλουν τους λόγους για τους οποίους τράπηκαν σε φυγή, ώστε τα αιτήματά τους να εξεταστούν με δίκαιο τρόπο. Οι γυναίκες μπορεί να έχουν υποστεί βιαιότητες για τις οποίες να ντρέπονται να μιλήσουν μπροστά σε άντρες. Γι' αυτό και προτείνουμε σε πολλές περιπτώσεις να είναι γυναίκες εκείνες που θα παίρνουν συνέντευξη από γυναίκες πρόσφυγες όσον αφορά στους φόβους που τους οδήγησαν σε φυγή, και τον τρόπο με τον οποίο δραπέτευσαν.

Επιπλέον, οι γυναίκες πρόσφυγες παίρνουν συχνά όλο το βάρος που συνεπάγονται τα προβλήματα της γενικότερης κατάστασής τους ως πρόσφυγες. Αφού πια μπου στα πλαίσια της προσφυγικής ιδιότητας, ανακαλύπτουν δυνάμεις στον εαυτό τους που πάνε πολύ πιο πέρα από αυτά που οι κοινωνίες παραδοσιακά περίμεναν από αυτές. Έχουμε δει γυναίκες όχι μόνο να μαθαίνουν πως να χτίζουν σπίτια, να ανοίγουν τρύπες για νερό και άλλες δουλειές που τυπικά εκτελούνταν από άντρες, αλλά, επίσης, να έχουν μάθει πώς να οργανώνουν τους εαυτούς τους και τις οικογένειές τους, πώς να γίνουν ενεργητικές στον αγώνα για ίσα δικαιώματα, πώς να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους και αυτά των οικογενειών τους. Και είναι στις ακραίες προσφυγικές ή μετα-πολεμικές καταστάσεις που γυναίκες συχνά αναδύονται ως αρχηγοί σε νέες κοινωνίες. Θα μπορούμε λοιπόν να σκεφτούμε με αισιοδοξία ότι μια τέτοια εξέλιξη είναι ικανή να συμβάλλει στο να γίνει ο κόσμος μας πιο ειρηνικός.